

De kazerne die een luchtkasteel bleef

Frank Oosterboer

kazernereeks nr. 2

De kazerne die een luchtkasteel bleef
Kazernereeks nr. 2

© 2022 Frank Oosterboer

info@jeoudekazernenu.nl

Omslag en opmaak binnenwerk: Frank Oosterboer

Deze uitgave mag in zijn geheel als pdf-bestand zonder enige verdere bewerking vermeerderd en verspreid worden, maar niet als drukwerk. Overname van tekstdelen voor zover deze niet onder het recht tot citeren vallen en illustraties die niet van derden zijn, kan alleen met toestemming van de auteur.

De kazerne die een luchtkasteel bleef

Alkmaar wilde weer een garnizoen binnen haar gemeentegrenzen en was in 1938 bereid tot flinke financiële offers om de bouw van de bijhorende kazerne met oefenterrein mogelijk te maken. Maar terwijl elders in Nederland nieuwe kazernes als paddenstoelen uit de grond schoten, kreeg Alkmaar tegenslag op tegenslag te verwerken. Toen de Duitsers in mei 1940 Nederland binnenvielen was de zo gewenste kazerne niet verder gekomen dan een deel van de begane grondvloeren.

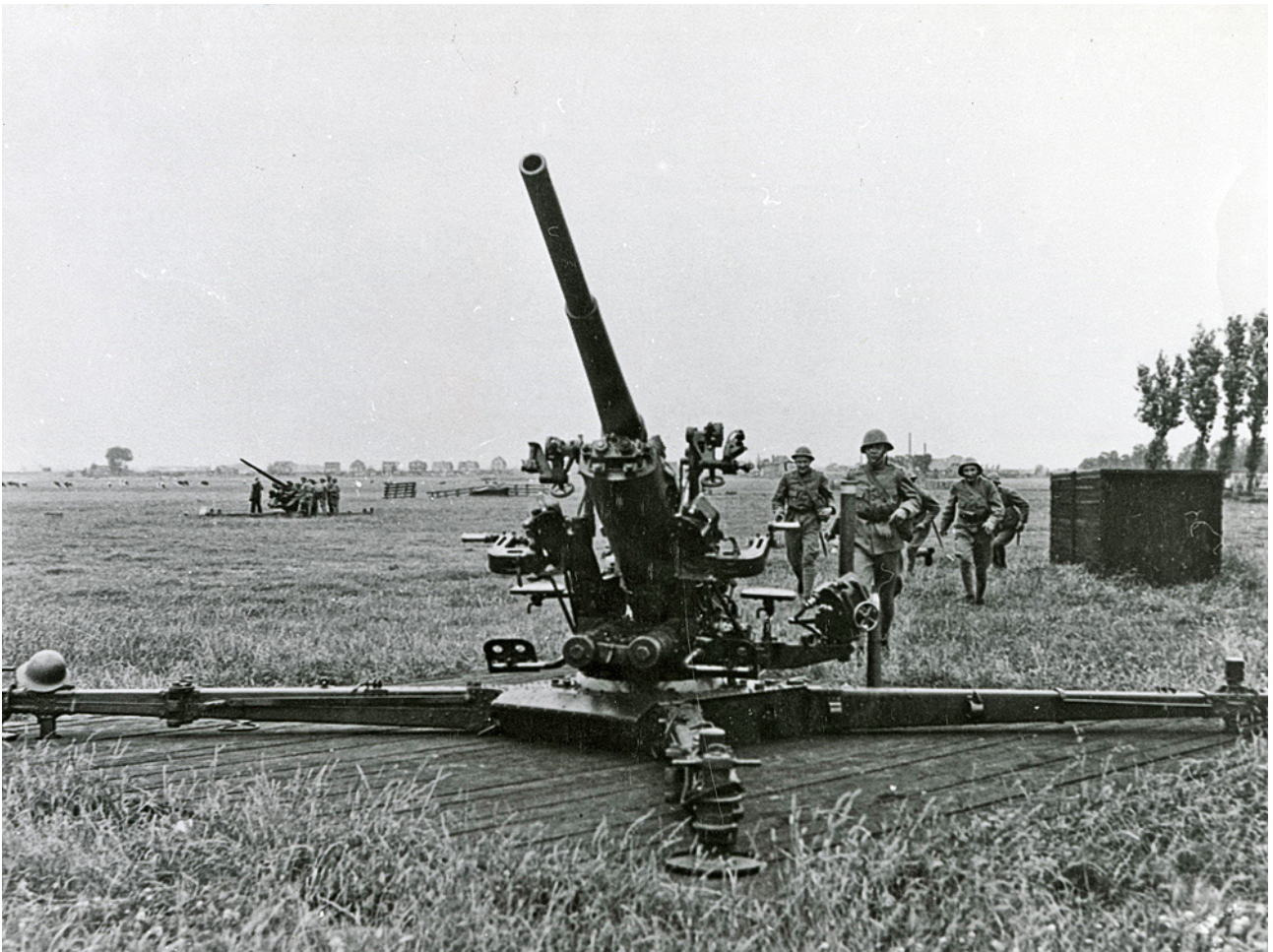
De vooravond van de Tweede Wereldoorlog

In 1933 kwam Adolf Hitler in Duitsland aan de macht. Het uit 1919 daterende Verdrag van Versailles negerend waarin de omvang van de Duitse militaire macht drastisch werd beperkt, begon Duitsland zich in hoog tempo te herbewapenen. Dit zorgde voor onrust bij andere Europese landen, vooral bij de vroegere tegenstanders uit de wereldoorlog. Ook zij gingen over tot modernisering en uitbreiding van hun strijdkrachten. In Nederland duurde het tot 1935 voordat hier werd beseft dat een nieuw en groot conflict tot de mogelijkheden behoorde. In de jaren na 1918 was het leger sterk ingekrompen en was er waar mogelijk bezuinigd. Om dit te niet te doen werd in 1936 het Weer- of Defensiefonds in het leven geroepen. De Dienstplichtwet van 1938 maakte het mogelijk om meer dienstplichtigen op te roepen en ze langer onder de wapenen te houden. Daarnaast werden vele nieuwe legeronderdelen opgericht. De bestaande legeringscapaciteit was ontoereikend om die allen te huisvesten en eind 1937 startte een ambitieus nieuwbouwprogramma dat voorzag in de bouw van 24 kazernes voor zowel infanterie als de overige wapens. Overal in Nederland werd door Defensie gezocht naar locaties voor deze kazernes. Uiteraard had Defensie een voorkeur voor bepaalde plaatsen, maar dat gaf de betreffende gemeenten geen sterkere onderhandelingspositie. Defensie was zich welbewust van de voordelen voor een stad van een garnizoen en buitte dit ook uit. Ze

slaagde er in bijna alle gevallen in om tegen een symbolisch bedrag grond te pachten, en indien nodig om het voorbereidende werk te laten uitvoeren voor kosten van de gemeenten.

Alkmaar wil een garnizoen

Alkmaar was met de sluiting in 1922 van de Cadettenschool garnizoensstad af. Vijftien jaar later in 1937 werd vlak buiten haar gemeentegrenzen begonnen met de aanleg van het Vliegveld Bergen. Het vliegveld zou verdedigd moeten worden met luchtdoelartillerie, deze taak werd toegewezen aan het op 20 juni 1938 opgerichte 2e Regiment Luchtdoelartillerie. Defensie wilde het regiment dicht in de buurt van het vliegveld legeren en Alkmaar vormde een voor de hand liggende mogelijkheid. Op 5 mei 1938 berichtte de *Alkmaarsche Courant* voor het eerst over onderhandelingen tussen het Departement van Defensie en de gemeente Alkmaar. Ten bate van de luchtdoelartillerie zou een kazerne gebouwd moeten worden en met hun huisvesting zou Alkmaar weer garnizoensstad zijn. Om dat laatste mogelijk te maken zou Alkmaar vergaande concessies doen vanwege de economische voordelen. Een garnizoen zou van grote betekenis zijn voor de middenstand; maar ook voor aannemers, onderhoudslieden en burgerpersoneel op de kazerne. Het grootste deel van het 700 man tellende regiment zou uit dienstplichtigen bestaan die op de kazerne zouden verblijven maar beroepsmilitairen, ongeveer 20 officieren en 70 onderofficieren, zouden met hun gezinnen huisvesting in en

Oefening van een batterij luchtdoelartillerie met Vickers 7,5 centimeter geschut tijdens de mobilisatie van 1939-1940.

rondom Alkmaar zoeken.¹ Wat eveneens een economische impuls voor de gemeente zou betekenen.

Defensie had voor de kazerne en het bijhorende oefenterrein haar oog laten vallen op de weilanden ten westen van de driesprong Bergerweg-Hoeverweg, diverse kavels die samen 20.29.15 hectare groot waren. Daarmee zou de afstand tussen vliegveld en kazerne slechts twee kilometer bedragen. Deze locatie betekende meteen het eerste pijnpunt voor de gemeente. Op dit grondstuk had men het recreatieve Boschplan willen realiseren en ook villa's willen bouwen.² Alkmaar stemde desondanks in met deze locatie en ook met de aanzienlijke kosten die hieraan verbonden waren voor de gemeente. Het terrein zou moeten worden

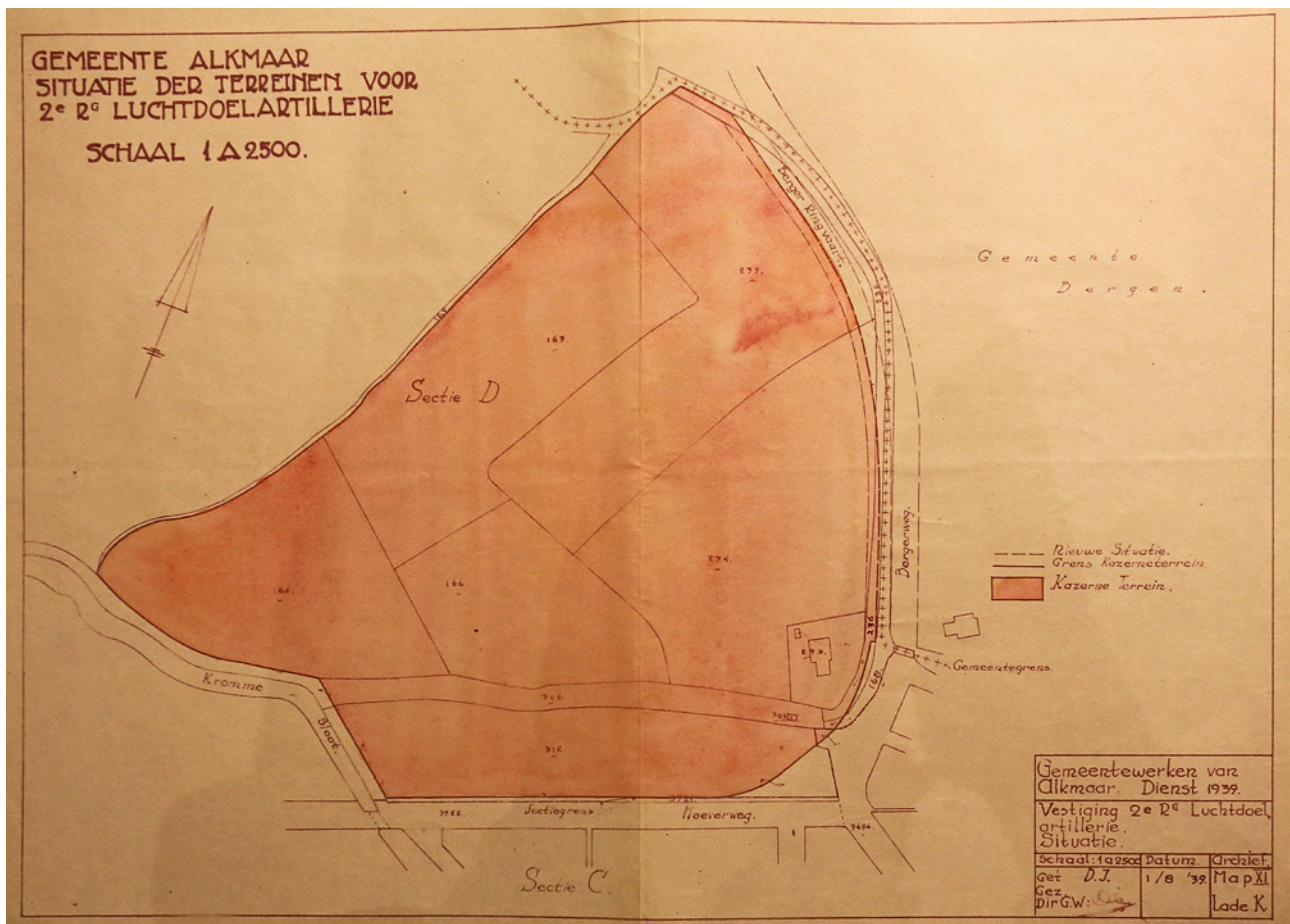
opgehoogd tot 50 centimeter boven NAP, sloten worden gedempt, drainage aangelegd en een bemalingsinstallatie worden gebouwd. Een boerderij op het terrein, dicht gelegen bij de driesprong Bergerweg-Hoeverweg, zou moeten worden afgebroken.³ Niet alle grond was in handen van de gemeente en zou deels moeten worden aangekocht. Alles bij elkaar zou dit de gemeente f 196.000,- kosten.⁴ Daartegenover stonden indirecte opbrengsten voor de stad, de directe opbrengsten uit pacht zouden slechts de symbolische één gulden per jaar bedragen. Het Departement van Defensie had nog een wens die langdurige consequenties zou hebben: in de erfpachtovereenkomst zou een clause moeten worden opgenomen die het Rijk het recht gaf het kazerne- en/of oefenterrein te kopen indien

¹ *Alkmaarsche Courant* 16-05-1938

² Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3317

³ Noord Hollands Archief, toegang 238, inventarisnr. 407

⁴ *Algemeen Handelsblad* 17-05-1938

Het door Defensie gewenste terrein met rechtsonder de kruising Bergerweg en Hoeverweg.

die niet meer voor kazerneringsdoeleinden zouden worden gebruikt.

Na ampele bespreking ging de gemeenteraad op 19 mei 1938 akkoord. Het grootste pijnpunt vormde het gesneuvelde Boschplan. Ook de kosten werden moeizaam geslikt. De woordvoerder van de sociaal-democratische fractie gaf te kennen dat het door Defensie gevraagde 'de grens van het betamelijke overschreed'. Toch ging ook zijn fractie akkoord vanwege de internationale toestand. Ons volk zou 'offers moeten brengen om zijn vrijheden te verdedigen'.⁵

Tegenslag

Tot dat tijdstip was de besluitvorming in hoog tempo verlopen. Noodzakelijk omdat Defensie haast had, men wilde de kazerne in 1939 in gebruik nemen. Het regiment luchtdoelartillerie werd tot het zover was tijdelijk in Amsterdam gelegerd, het zou midden 1939 naar Alkmaar moeten verhuizen. Plannen die te ambitieus

zouden blijken, want zo schreef het *Algemeen Handelsblad* op 7 januari 1939: 'Met de bouw van de kazerne moet echter nog altijd worden begonnen.'

Er was iets fout gegaan. De financiële offers die Alkmaar wilde opbrengen waren onderwerp van overleg tussen het Departement van Financiën - dat vreesde voor 'onheil' voor de gemeentelijke financiën - en het Departement van Defensie. Het overleg nam aanzienlijk tijd in beslag. Omdat Gedeputeerde Staten van Noord-Holland eveneens hun goedkeuring aan de financiële bijdrage van Alkmaar moesten hechten en ze daartoe een termijn had die beperkt was tot zes maanden, onthield ze die in afwachting van de uitkomsten van het interdepartementaal overleg omdat anders het raadsbesluit van 19 mei automatisch van kracht zou worden.⁶ Burgemeester en wethouders van Alkmaar leken bang te zijn dat met deze vertraging de kazerne en daarmee het garnizoen aan hun neus voorbij zouden gaan. Ze stelden op 5 november

⁵ *De Telegraaf* 20-05-1938

⁶ *De Maasbode* 19-10-1938

1938 de gemeenteraad voor een beroep te doen op koningin Wilhelmina, om het besluit van Gedeputeerde Staten te vernietigen en alsnog goedkeuring te verkrijgen voor het raadsbesluit. Niet veel later werd dit verzoek aan de Kroon ingediend.⁷

Terwijl de gang van zaken zich nu buiten de invloedssfeer van de gemeente afspeelde, kreeg de tot dan anonieme kazerne zijn naam. Op 3 januari 1939 werden in alle landelijke kranten de namen vermeld die waren verleend aan de nieuwe kazernes. Aan de kazerne voor het 2e Regiment Lucht doelartillerie was de naam Jacob Cabiliaukazerne verleend. Dat bleek niet helemaal goed. In een brief van de minister van Defensie aan de gemeente berichtte deze dat het Cabeliau moest zijn. Deze naam kende spoedig meerdere interpretaties hoe die te schrijven. Zo maakte de *Schager Courant* van 30 januari er Jacob Cabeljaukazerne van, om die op 4 maart weer anders en nu als Jacob Kabeljaukazerne te schrijven. De fout van het ministerie, een drukfout aldus de brief van de minister, werd in *Het Vaderland* van 31 januari rechtgezet onder de kop Jacob Cabeliokazerne, wat de vijfde verschillende schrijfwijze was en er kwam nog een zesde, ook in *Het Vaderland* (van 8 april): Jacob Cabeleaukazerne. Het was een naam die fouten uitlokte, ook in gemeentestukken ging dit soms mis. Maar het moest Cabeliau zijn, genoemd naar Jacob Cabeliau (1527-1574), de jonkheer en watergeus die zich als bevelhebber onderscheidde tijdens het beleg van Alkmaar in 1573.

Terwijl de zaken rondom de kosten van het ter beschikking te stellen terrein nog steeds niet waren opgelost, kwam er wel schot in de garnizoensstatus van Alkmaar. In juni 1939 zouden twee batterijen van het luchtdoelartillerieregiment in de stad worden gelegerd, een derde batterij zou in Bergen worden ondergebracht. De gemeente had blijkbaar vertrouwen dat het goed zou komen, de voorbereidingen voor de bouw gingen voor zover mogelijk kon verder. Begin maart 1939 lagen er plannen voor de kazerne bij gemeentewerken. Eind mei werden

er graszoden van het toekomstige kazerneterrein afgeplagd om naar het vliegveld Bergen te worden getransporteerd.

Op 14 juni schreven burgemeester en wethouders aan de raad dat de minister van Defensie bereid was om de gemeente in de kosten tegemoet te komen. Het op te hogen terreindeel was verminderd van negen naar zeven hectare, een bezuiniging van f 16.000,-. Van de oorspronkelijke f 196.000,- bleef er daarmee f 180.000,- over. Dit laatste bedrag gerekend over een veertigjarige annuïteit, kwam met rentevoet op een jaarlijkse uitgave van f 8.500,-. Het voordeel van het garnizoen voor de stad werd berekend op f 7.000,- op jaarbasis zodat nog moest worden voorzien in een uitgave van f 1.500,- gedurende veertig jaar. Het Departement van Defensie was bereid dit bedrag als jaarlijkse erfpachtcanon te betalen.⁸ Met deze opzet stemde de gemeenteraad in en werd tevens het verzoek aan de Kroon tot vernietiging van het besluit van Gedeputeerde Staten ingetrokken. Er kon eindelijk worden begonnen, maar al met al was er ruim een jaar verloren gegaan. Vertraging die nooit meer goed gemaakt zou worden.

De bouw

Terwijl er voor de infanterie overal in den lande standaardkazernes verrezen, kregen de overige wapens waaronder de luchtdoelartillerie hun eigen ontwerpen die waren aangepast aan hun organisatie en specifiek materieel. Het ontwerp voor de kazerne in Alkmaar werd gemaakt onder verantwoording van de eerstaanwezend ingenieur (eai.) der Genie te Haarlem. Nog voor de raad zijn goedkeuring aan het nieuwe voorstel van Defensie had verleend, zaten de gemeentesecretaris en de directeur gemeentewerken om tafel met eai. kapitein J.R. van Wijk van het eerstaanwezendschap in Haarlem. De eai. besprak de door de genie gewenste volgorde van voorbereiden en bouwen. Met de bouw van de funderingen zou op 1 augustus 1939 moeten worden begonnen. Als deze klaar waren zou de gemeente op 1 november moeten

⁷ *Algemeen Handelsblad* 06-11-1938

⁸ Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3316

beginnen met het ophogen van het overige onbebouwde deel van het kazerneterrein en het egaliseren van het oefenterrein. Zodra dit laatste voltooid zou zijn, de streefdatum was 1 maart 1940, zou het Rijk voortgaan met de bouw.⁹

Het Rijk in de vorm van de genie was dus het eerst aan zet en deze nam de Amsterdamse aannemer Hillen en Roosen in de arm voor de bouw van de funderingen, kelders en begane grondvloeren van de legeringsgebouwen, wacht- en bureelgebouw en vier privaatgebouwtjes. Deze aannemer was ook betrokken bij de bouw van vliegveld Bergen.¹⁰ Het grondwerk was een omvangrijke klus die werd aangevuld met het bestraten van een verkeersplein vlak voor de kazerne-ingang waar Hoeverweg en Bergerweg op elkaar aansloten. Voor het totale werk was een hoeveelheid zand begroot van 100.000 m³. Dit grondwerk werd door de gemeente in twee delen aanbesteed per openbare inschrijving. Het eerste deel werd gegund aan W.S. Visser uit Leeuwarden. De aanbesteding van het tweede deel kende problemen en werd op 18 augustus geannuleerd. Pas op 22 januari 1940 werd het tweede deel nogmaals aanbesteed. Op 17 februari 1940 viel in de *Alkmaarsche Courant* te lezen dat dit deel waaronder het maken van het verkeersplein was opgedragen aan de firma Holman en Zn. Al met al een flinke vertraging waardoor de gewenste 1 maart voor de voortzetting van de bouw onhaalbaar werd. Drie dagen voor de oorlog uitbrak verscheen in de kranten het bericht dat op 22 mei in Haarlem het derde gedeelte aanbesteed zou worden: het bouwen c.q. voltooiën van dertien gebouwen.¹¹

Met de Duitse inval op 10 mei 1940 eindigde de Nederlands neutraliteit en werd de krijgsmacht na vijf dagen gedwongen de wapens neer te leggen. Het betekende ook het stilleggen van de bouw van de Jacob Cabeliaukazerne,

9 *ibid.*

10 bron: beheerder historische collectie Hillen en Roosen

11 *Haarlems Dagblad* 07-05-1940. Er waren reeds funderingen gelegd voor twaalf gebouwen, het dertiende gebouw zou waarschijnlijk het keuken-ketelhuisgebouw zijn

voor altijd bleek later. Reeds op 25 mei schreef eai., b.a. de tijdelijk ingenieur kapitein J.G. Wiebenga de gemeente Alkmaar een brief. Gemeentewerken had zelf al laten weten het grondwerk voorlopig te hebben stilgelegd. De eai. die daarmee instemde ging nog verder. Als gevolg van een richtlijn van de Inspecteur der Genie moest als volgt worden gehandeld: 'Als beginsel geldt, dat alle werken, leveringen, opdrachten tot beschikbaar stellen van arbeidskrachten en dergelijke onverwijld moeten worden gestaakt.' En: 'Voorts moet de mogelijkheid onder ogen worden gezien, dat de kazernebouw niet doorgaat en ook de grond niet door het Rijk zal worden overgenomen. In het hier veronderstelde geval zullen dus de gemaakte gewapend betonfundamenten wellicht moeten worden gesloopt of worden overgenomen.'¹²

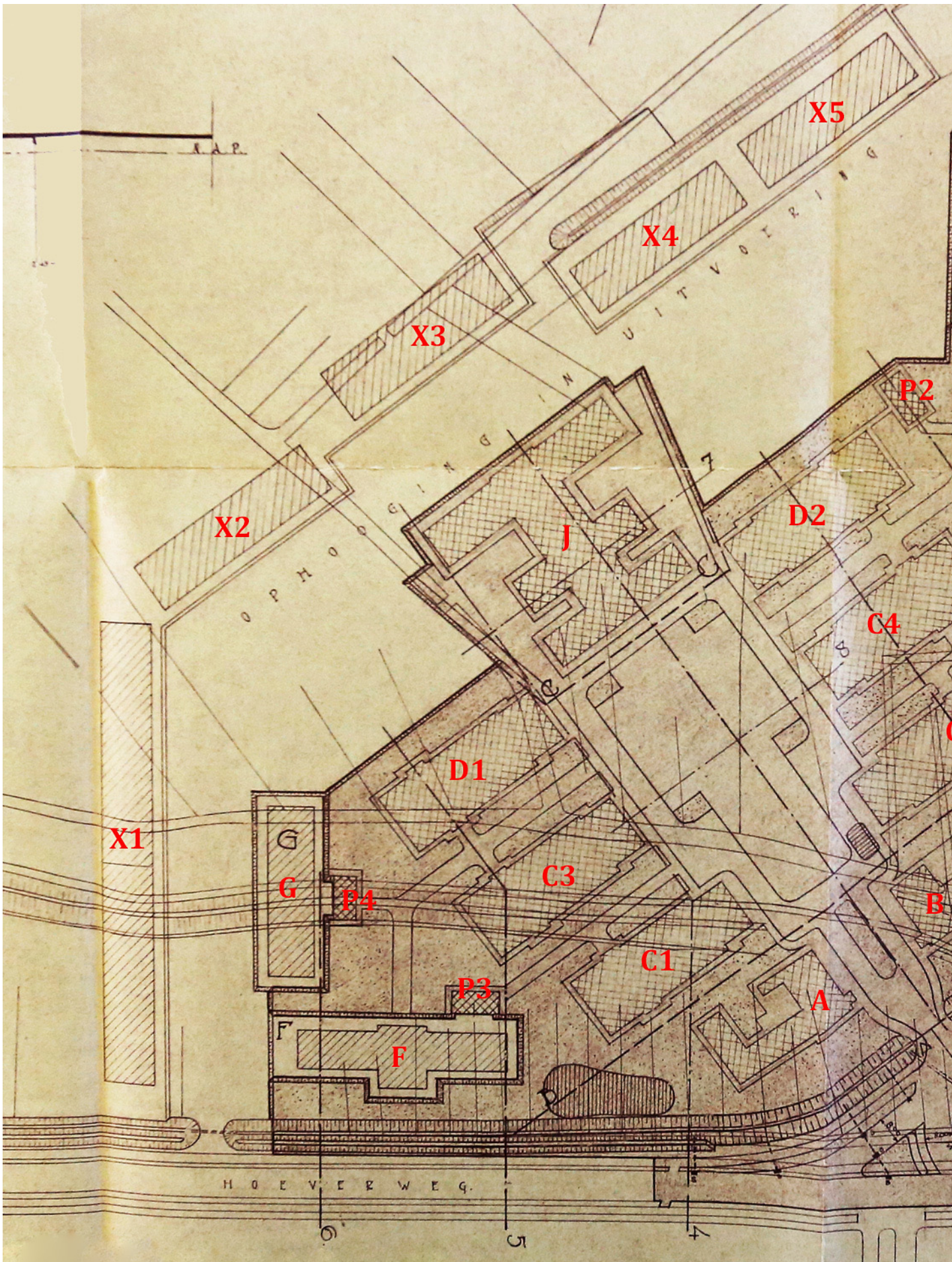
De gemeente die dolgraag een garnizoen had gewild zat met dat wat er gebouwd was in haar maag. Burgemeester en wethouders vroegen aan de directeur gemeentewerken of de aangelegde funderingen gebruikt konden worden voor de villabouw zoals eerder voorzien in het Boschplan. Maar dat bleek niet reëel. Op 19 juni 1940 schreef de gemeente aan de eai. dat ze de voorkeur bleef houden voor de 'vestiging van een kazernement'. Ze informeerde echter tegelijkertijd naar het standpunt van het Rijk ten aanzien van het door haar bedongen recht op aankoop van het terrein. Indien het Rijk daarvan afzag, zou de overeenkomst ontbonden moeten worden onder voorwaarde dat het terrein in de oude toestand werd hersteld, wat verwijdering van de fundamenten zou inhouden.¹³

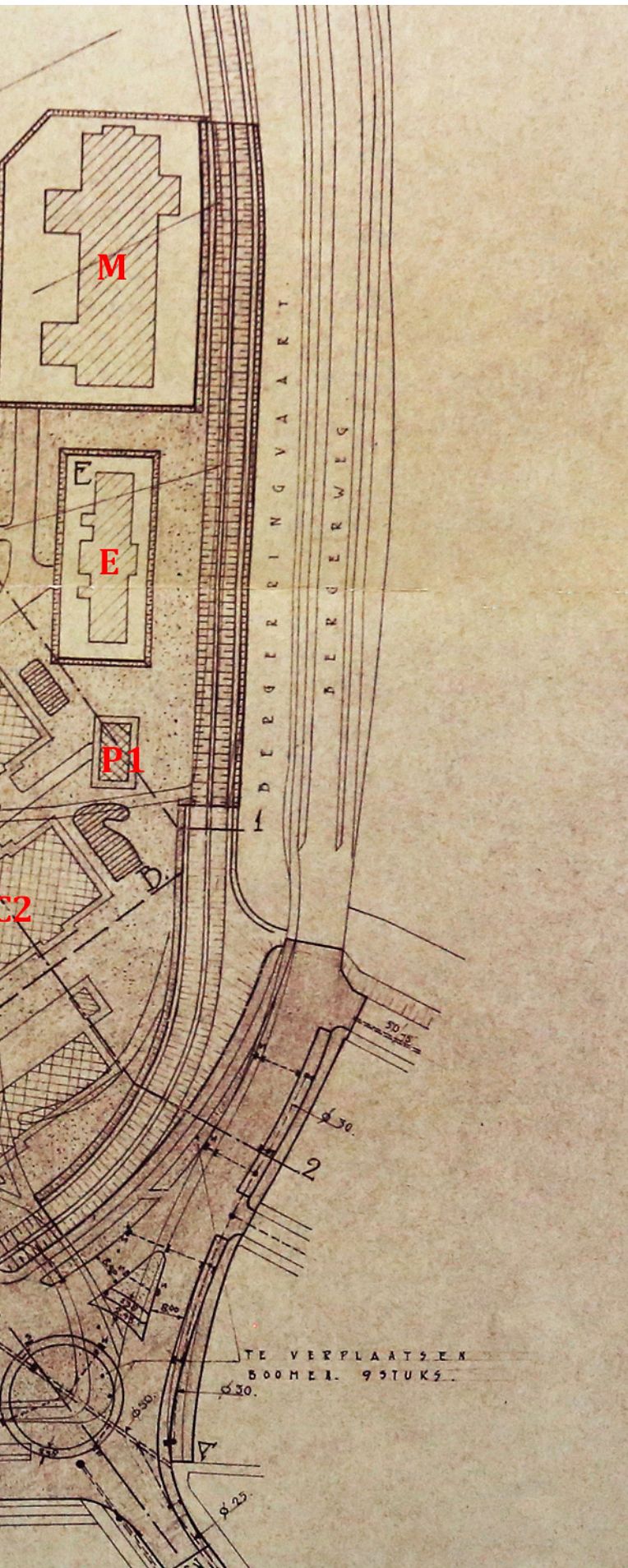
Het geloof dat de kazerne ooit zou worden afgebouwd was flinterdun geworden. In de gemeenteraad werd op 25 oktober 1940 gesproken over wijziging van de gemeentegrenzen. Raadslid Venneker wenste een uitbreiding van het Alkmaars grondgebied bij het terrein van de kazerne, die in zijn woorden op de fundamenten na 'een luchtkasteel was gebleven'.¹⁴

12 Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3317

13 *ibid.*

14 *Alkmaarsche Courant* 26-10-1940

Gebouwen en functies. Op deze uitsnede van een tekening van de gemeente Alkmaar zijn alle geprojecteerde gebouwen ingetekend. De in rood toegevoegde letters voor de gebouwaanduidingen zijn historisch voor zover bekend. De aanduiding voor de buitenprivaten, P1 t/m P4, en die voor de lange gebouwen, X1 t/m X5, zijn verleend door de auteur.

A: bureelgebouw

B: wachtgebouw

C1 t/m C4: legeringsgebouwen

D1, D2: legeringsgebouwen (gespiegeld)

E: ziekenverblijf

F: onbekend, mogelijk een lesgebouw

G: onbekend, mogelijk een sportgebouw

J: keuken-ketelhuisgebouw met daarin het badhuis van de kazerne

M: kantine

P1 t/m P4: privaatgebouwen

X1 t/m X5: onbekend, waarschijnlijk opslag en loods en voor stalling van voertuigen en geschut

De kazerne

De heer Venneker had met zijn betiteling van 'luchtkasteel' meer gelijk dan hij had kunnen vermoeden. De Jacob Cabeliaukazerne zal altijd wel enigszins schimmig blijven.

Het hoe en waarom over uitstel dat afstel werd viel betrekkelijk makkelijk te achterhalen, maar de vraag hoe de kazerne er uit zou hebben gezien valt maar deels te beantwoorden. In het Regionaal Archief Alkmaar bevinden zich diverse plattegronden, op een enkeling na getekend door de gemeente voor het te verrichten grondwerk.¹⁵ Op diverse plattegronden staan de contouren van de gebouwen ingetekend. Een blauwdruk van de genie toont slechts de rechterhelft van het kazerneterrein maar vermeldt wel functies en de aanduidingen in letters van de gebouwen.

De opzet van de kazerne met zijn twee entreegebouwen (bureel- en wachtgebouw) doet sterk denken aan de eveneens in die tijd gebouwde Du Moulinkazerne in Soesterberg en de Koning Willem III kazerne te Apeldoorn. Wie de kazerne zou betreden zou tussen deze twee gebouwen door over het centrale exercitieterrein het keuken-ketelhuisgebouw zien. De lange zijden van het exercitieterrein werden geflankeerd door de koppen van de legeringsgebouwen, drie aan iedere kant. Opvallend is dat de burelen van deze gebouwen zich niet aan deze zijde bevonden, maar achteraan. Wel aan deze kant bevond zich onder ieder legeringsgebouw een kelder voor rijwielberging. Het is een afwijking van wat elders gebruikelijk was. Eveneens raadselachtig qua plaatsing zijn de buitenprivaatgebouwen in de tekening aangeduid als P3 en P4. Ze horen bij de linker legeringsgebouwen. P3 staat dicht voor gebouw F dat vermoedelijk een lesgebouw zou zijn. P4 staat pal voor gebouw G (sportgebouw?) dat volgens deze tekening slechts dóór dit buitenprivaat betreden kon worden. De langwerpige gebouwen X1 tot en met X5 (aanduiding door

¹⁵ Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3318, 3319, 3322 en Inventaris van de Dienst Openbare Werken van de gemeente Alkmaar, 1944-1988, 2140

auteur) sloten het ensemble aan de achterzijde af. Hun functies zijn onbekend maar waarschijnlijk opslag en garages voor voertuigen en geschut. Aan de Hoeverweg staat een extra ingang ingetekend die het mogelijk maakte voor voertuigen het terrein te betreden of verlaten zonder het centrale kazernedeel te hoeven doorkruisen. Met deze opzet kreeg de kazerne ruwweg de vorm van een kwartcirkel.

Het is vooral het uiterlijk van de gebouwen dat niet viel te achterhalen. Een verdere zoektocht in het Nationaal Archief en in het Noord Hollands Archief leverde geen enkele tekening op, slechts summiere correspondentie. Kazerneontwerpen ontstonden onder leiding van de eai. die de uitwerking van zijn ideeën delegerde naar de tekenaars die op zijn bureau werkten. Het is waarschijnlijk kapitein Van Wijk die bepalend is geweest voor de plattegrond van de kazerne en de toegepaste bouwstijl. Maar de uiteindelijke uitwerking vond hoogstwaarschijnlijk plaats onder kapitein J.J. Marlet die Van Wijk per 5 december 1938 wegens ziekte verving. Ontwerpen van Van Wijk voor andere objecten zijn niet gevonden, wel enkele van Marlet. Deze laatste had een voorkeur voor een wat ouderwets aandoende traditionalistische vormgeving.

Ondanks gebrek aan tekeningen valt er toch iets te zeggen over de bouwstijl. Er zijn diverse aanwijzingen dat de Cabeliaukazerne, net als Soesterberg, Apeldoorn en de zestien standaardkazernes voor de infanterie, in zakelijk expressionistische stijl zou worden opgetrokken. Een aanwijzing vormt het H-vormige keuken-ketelhuisgebouw dat een een-op-eenkopie lijkt van die op de regimentskazernes voor de infanterie. Dit zou echter ook in traditionalistische stijl uitgevoerd kunnen worden. Maar een brief van de blijkbaar herstelde Van Wijk aan het 2e Geniecommandement over mogelijke bezuinigingen op het ontwerp voor de kazerne, doet anders vermoeden.¹⁶ In de (vooroorlogse) traditionalistische stijl, ook bekend als Delftse School, accepteerde men beton als constructiemateriaal voor vloeren en wanden, maar wilde

¹⁶ Noord Hollands Archief, toegang 238, inventarisnr. 404, documentnr. 4551. Brief dd. 29-06-1939

het niet in het zicht. Van Wijk beschreef in zijn brief details als raamdorpels van schokbeton en ook stalen ramen en kozijnen. Inwendig kwam meer beton in het zicht, zo zouden de trapbalustraden in gewapend beton worden uitgevoerd met een deklaag van Egypto-glansbeton. De zijschotten in de slaapzalen voor manschappen in porisobeton. Ongebruikelijk in het traditionalisme, wel algemeen toegepast in het modernere zakelijk expressionisme.

Uit Van Wijks brief bleek dat de legeringsgebouwen zouden worden uitgevoerd met: schilddaken, dakpannen op houten dakbeschot, gewapend betonvloeren op de eerste en tweede verdieping en de reeds genoemde stalen ramen en kozijnen. Deze gebouwen zouden (gemeten vanaf tekening) een lengte hebben van 47,92 meter en een breedte van 22,82 meter gemeten over de risaliet van de entree met trappenhuis. De breedte over het logiesgedeelte zou 18,75 meter zijn.¹⁷ Niet veel afwijkend van de standaard legeringsgebouwen voor de infanterie ook al was de grondvorm licht anders. Net als bij die laatste zouden er op de begane grond twee eetzalen zijn op de kop van het gebouw. Aan de andere zijde naast de entree waren burelen voor de batterijcommandant, administratie, de instructeur onderofficier en zitkamer voor de onderofficieren. Verder was sprake van slaapzalen voor manschappen, slaapkamers voor onderofficieren, waslokalen, nachtprivaten, poetskamers, noodlogies manschappen, berglokaal, deponerlokaal en een theorielokaal. Dit alles verdeeld over twee verdiepingen en de zolder. Deze functies kwamen overeen met de legeringsgebouwen voor de infanteriekazernes naar het ontwerp uit 1937-1938 van kapitein Boost, wat doet vermoeden dat de indeling er sterk op had geleken.

De oorlogsjaren

Het kazerneterrein zou tijdens de oorlogsjaren niet ongebruikt blijven. Al in 1940 werd het

¹⁷ Deze maten zijn niet exact, maar zo goed mogelijk gemeten van een naoorlogse tekening. Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 2140, tekening Gemeente Alkmaar nr. 5512

grasland door de gemeente met toestemming van de eai. aan S. Hoedjes uit Bergen in bruikleen gegeven. De gemeente vroeg om een verder gebruik, ze wilde ten bate van de voedselvoorziening vier hectare bestemmen voor volkstuin-tjes. Ook hiervoor kwam toestemming waarna 272 tuintjes werden uitgegeven tegen een huur van twee gulden per jaar. Zestig andere tuintjes werden gratis in bruikleen gegeven, de plantsoendienst kreeg de beschikking over 1000 m² ten bate van de voedselvoorziening van de dieren in de Hertenkamp.¹⁸ Aan dit gebruik kwam op zijn laatst in 1943 een einde toen de Duitse bezetter ernst maakte met de rondom verdediging van Alkmaar. De stad lag op een waarschijnlijke invasieroute indien de geallieerden een landing op de Noord-Hollandse kust zouden ondernemen. Het zwaartepunt van de verdediging van Alkmaar kwam te liggen op en rond het kazerneterrein, waar de wegen uit Egmond en Bergen samenkwamen. Het terrein werd afgegrensd, een tankgracht aan de westzijde gegraven, prikkeldraadver-sperringen aangelegd en er werd een batterij luchtdoelgeschut geleverd.¹⁹ Het was *Sperrgebiet* geworden, volkstuiniers waren niet langer welkom.

Het eigendom van het terrein ging in deze jaren over in andere handen. De brief van 19 juni 1940 van de gemeente aan de eai., waarin werd geïnformeerd naar de bedoelingen van het Rijk met het kazerneterrein, had als vanzelf geleid tot meer correspondentie en tot calculaties wat de kosten van overname van de grond voor het Rijk zouden zijn. Op 16 augustus reeds becijferde de gemeente in een brief aan de eai. de overnamesom op f 188.094,-. Een tweede mogelijkheid was de ontbinding van de pachtovereenkomst waarbij alle kosten, reeds gemaakt en voor herstel, ten laste van het Rijk zouden komen, begroot op f 165.900,- (afgerond). De eai. probeerde de door de gemeente verlangde bedragen omlaag te brengen, maar

¹⁸ Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3324

¹⁹ <https://www.museumalkmaar40-45.nl/alkmaar-in-wo2/bezetting/verdediging-van-alkmaar>. Bezocht op 06-09-2021

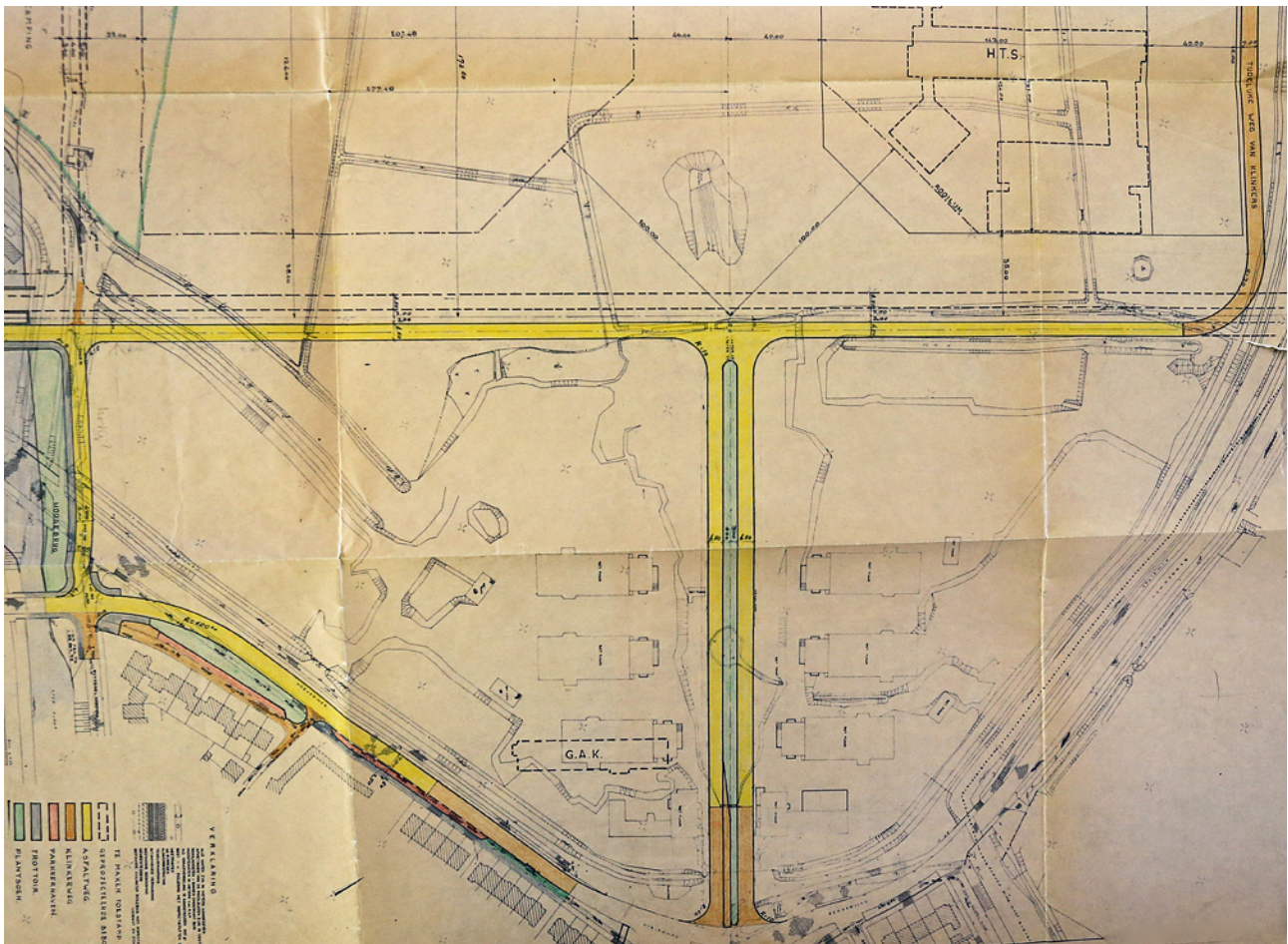
De fundering van vermoedelijk een privaatgebouw, gefotografeerd in 1950.

veel langer zou zijn bemoeienis niet duren. Per 1 juli 1941 werd zijn bureau opgeheven en zou de gemeente de zaak verder moeten afhandelen met het Afwikkelingsbureau dat onder het Hoofd van de Ve Afdeling van het Departement van Defensie viel. Het Afwikkelingsbureau berichtte de gemeente in een brief gedateerd op 13 januari 1942 dat het overleg met het Departement van Financiën was beëindigd en tevens: ‘Als gevolg van het daarbij verkregen resultaat kan ik mij in beginsel verenigen met aankoop van het terrein door de Staat.’ De Directeur der Registratie en Domeinen te Amsterdam had reeds opdracht gekregen tot het opmaken van een ontwerpakte.²⁰ Op 1 januari 1943 ging het kazerneterrein over in de handen van het Rijk. Met het Rijk als nieuwe eigenaar sloot de gemeente kort na de oorlog in december 1945 een akte van verpachting voor het kazerneterrein, kadastraal bekend onder de nummers D344 en 348, tegen een jaarlijkse pachtsom van f 1.300,-

²⁰ Regionaal Archief Alkmaar, Archief van de gemeente Alkmaar, 1920-1944, 3317

Een roemloos einde

‘Wij zijn benieuwd of er ooit nog gebouwd zal worden of dat er nog 95 jaar een puinhoop zal liggen,’ vroeg *De Vrije Alkmaarder* zich af op 26 maart 1947. De genoemde puinhoop zou er liggen tot ver in de jaren zestig. In de tussenliggende jaren gebeurde er niets en berichten dat er aandacht voor was ontbreken. In de tweede helft van de jaren zestig kwam er beweging in het dossier kazerneterrein. Volgens het *Noordhollands Dagblad* van 20 juni 1967 slaagde de gemeente erin de terreinen terug te krijgen na trage en moeizame onderhandelingen met het Rijk. Er werden plannen gemaakt om het twintig hectare grote terrein te bebouwen en de Bergerweg door te trekken naar de (geplande) rondweg. Op 25 augustus 1966 diende de gemeente een aanvraag Rijksgoedkeuring in voor het bouwrijp maken (1e fase) van het voormalig kazerneterrein. Dit hield in het ophogen van het terrein en de sloop van de aanwezige betonkelders en funderingen. Het

Het verlengen van de Bergerweg (verticaal in het midden) naar de rondweg geprojecteerd op een kaart van het kazerneterrein waarop de te verwijderen funderingen zijn te herkennen.

totale werk werd begroot op een bedrag van f 1.212.000,-. De kredieten ervoor hadden reeds de goedkeuring gekregen van de raad en van Gedeputeerde Staten.²¹

Op 12 juni mei 1967 werd het sloopwerk gegund aan Roosch N.V. te Rotterdam die het werk op 19 juni startte. Volgens het *Noordhollands Dagblad* sloeg de sloopkogel makkelijk gaten in de dikke vloeren en verwachtte dat het werk desondanks drie maanden zou duren vanwege de grote, diepe kelders die gevuld waren met afval en water. In het voorjaar van 1968 startte de nieuwbouw op het terrein. Behalve een nieuw kantoor voor het GAK, de HTS en het districts bureau van de Rijkspolitie zouden er ook eengezinswoningen worden gebouwd. De verlengde Bergerweg loopt over de symmetrie-as van het voormalige kazerneterrein, de rondweg over het achterterrein. Het

GAK-gebouw verrees op de plek van het eerste legeringsgebouw aan de linkerkant. Maar dat zijn weetjes, niets herinnert ter plekke nog aan de onfortuinlijke kazerne die nooit werd afgebouwd.

²¹ Regionaal Archief Alkmaar, Inventaris van de Dienst Openbare Werken van de gemeente Alkmaar, 1944-1988

Nawoord

De meest onbekende kazerne van Nederland waarvan de bouw al in 1938 had moeten starten. Af en toe kom ik zijn naam tegen in historische krantenartikelen. Intrigerend, maar pas toen ik een foto zag van de restanten van de in 1967 gesloopte funderingen besloot ik het uit te zoeken. Om kort te zijn: de hoeveelheid zoekwerk en de hoeveelheid tekst staan niet in verhouding met elkaar, maar soms is het niet anders. Ik zocht in Alkmaar, Den Haag en Haarlem naar tekeningen van de kazerne. Zelfs de nog bestaande aannemer Hillen en Roosen van de funderingswerkzaamheden benaderde ik, allemaal vergeefs. Misschien duiken er ooit nog eens tekeningen op, maar tot die tijd is de kazerne niet alleen een luchtkasteel gebleven, maar ook een spookkazerne. Ik dank Alberto Kerkhof voor meedenken over de indeling en het uiterlijk van de kazerne. Mijn dank eveneens aan de heer Aad van der Aar voor zijn zoekwerk in het historisch archief van Hillen en Roosen. Fred Klijndijk dank ik voor zijn opmerkingen en correcties van de tekst.

Frank Oosterboer

Bronnen:

Delpher.nl
historisch archief Hillen en Roosen
museumalkmaar40-45.nl
Noord Hollands Archief
Regionaal Archief Alkmaar

Illustratieverantwoording:

Collectie Nederlands Instituut voor Militaire
Historie: 4

Noord Hollands Archief/ foto: Frank Ooster-
boer: 5

Regionaal Archief Alkmaar/ foto: Frank
Oosterboer: 8, 9, 13

Regionaal Archief Alkmaar/ foto: J. Schoen,
Alkmaar: 12